

Драшко РЕБЕП

УМНИ ГОСТ, ПРАЗНИЦИ, МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ

Пеш о леда о преображењу

САН ПУТНИКА

За мене бар, Миодраг Павловић, увек је, био налик на Силуана, умног госта. Ствар не треба разумети само метафорично. Павловић је, колико ја знам, уз Јована Јовановића Змаја и Миру Алечковић, у великој орбити бар два столећа књижевности у Новом Саду, једини *новосадски* песник. Требало би рећи: и *новосадски* песник. Нема више Васе Стајића који би, усредсређен и трудољубив, итекако пажљиво истраживао новосадско порекло Павловићево, као што је, уосталом, то урадио и са материјом биографије Вељка Петровића. Знам шта знам: Змај је рођен у Златној греди, Мира Алечковић у засењеној, богатој улици Лукијана Мушицког, Мија у пространој сад већ авенији Цара Душана. Писци не бирају улице, особито улице свог рођења. Ипак, све ми се чини да је Мијин пространи проспект, и како године промичу све пространији, и с именом Цара Душана, итекако примерен, ненаметљив, модеран. Сад, када би Мија наишао у своју родну улицу, све би, може бити, било налик на *сан њујорка*. Све би се чинило, на час, налик на Тракију. Велика проходност, велика мобилност. Патетика снено заборављена, за рачун изненадне, нове истинитости. Павловићев ловац, сетите се, *усред мира хоће бојове да хваћа*, а његов човек, тако разгледан и тако узбудљиво доживљаван, као да је превасходно *сјворен да гаћа*. Све је на ивиди наше неизвесности, страха, поамама. Логика тајанственог унисоног преображења. Свакако је опет реч о празницима. Једино онда, чини се, *настају својшће размене*. И једино тада поезија оживљава као први и потоњи пут, свој *исцрпљени животи*. То је иста она поезија која је *можда већ умрла*: »Утолико боље, тек сад је треба писати. Она треба да умре као институција, као део историје књижевности, као документ, као естетика«. Павловићев *Поремећај*, једна од изузетно битних, чак преломних његових песама, такође рачуна са том вајкадашњом напном потребом за променама, свакојаким. И у време када бујица народа *одоздо с Босфора или Карпаћа*, такође наилази. И када, исто као и данас, *ништа не сме да буде као што је било*.

Није још написан оглед о демитологизацији наше песме, у чијој војни, свакако, Миодраг Павловић има изузетно место.

Павловићева песма је увек била *велика шајна а мален њир*.

СВЕЖАЊ ЗАГОНЕТКИ

*Усред свеошћиве ојадања вредности,
лишених својих мейафизичких основа
уздиже се идеја о њесми изван ње кризе.
Таква би њесма била савршена, само
довољна, њодређена сојсџивеним законима
и организована као њосебан ањшисвей.*

Чеслав Милош

Теку њовор и џеза

Миодраг Павловић

Између две ватре, реверзибилна и унапред осуђена на типолошку одредницу крика, песма Миодрага Павловића, не од јуче, рачуна са пажњом, али исто тако и са расејаношћу, као особеним обликом велике усредсређености, дакако, на нешто *друго*. Њена негована колоквијалност, уосталом тако природна и незасита, итекако исказује жеђ за *сарадњом*, у смислу који су јој, с времена на време, тој истој *сарадњи* придавали понеки надреалисти.

Прошле, 1993. године, ако се не варам, Миодраг Павловић је у *Књижевности*, између осталог, објавио песму *Стрелац*:

Кад одапне свој лук
стрелац дуго гледа
како његова стрела
по тами лети

Стрелац
препуштен
на милост и немилост
својој мети.

Тако се овај лирски запис, одједном, у мом конкретном, читачком сазвежђу, нашао напореда с исказом истог аутора, далеке већ 1955. године, у есеју *О стуркујури њесме*, који, итекако, указује да »негде на мапи своје пловидбе песник увек има као страну света, свог читаоца, имагинарног саговорника, као острво које својом тежином оријентисе, привлачи, омогућује мерења«. Есеј је, као што је познато, често навођен, а неке његове реченице, попут оне да »песник почиње да ствара песму онда када осети њено одсуство«, увелико су уграђене у наше укупно поимање лектире песме, тог превасходног *конџакџа с небићем*. Нас је, сада, заинтересовао један други став у том есеју. Онај који говори о реверзибилности и брзој реактивности стваралачког чина, да га сад патетично и помало старински именујемо. *Док чишамо њесму, њесма чиша нас. Док њишемо, сушџина њише о нама*. Тако се, наједном, у надсведености књижевне иницијативе Миодрага Павловића, једне од

најмаркантнијих, сада већ сигурно најамбициознијих у нас, она стрелчева мета, са страница београдског часописа, најједном метафорично појавила као такође метроном, милосрдан и немилосрдан у исти мах. Дубоки каузалитет се и овде, као и на толиким страницама литературе Миодрага Павловића, појавио као елементаран, природан, крајње једноставан.

Македонски песник Влада Урошевић, пишући о Павловићевој поезији, цитирао је ово и оволико: *Одавде ниједно место није далеко*. Велики истраживач наше *географије духа*, Урошевић је овде, у лоцираности Павловићеве песме у Јаши, у Румунију, видео знак другог хоризонта, трећег неба, могућности изградње саме. Но, исто тако, с помислима на обухватност Павловићеве *географије духа*, можда би могла да се, у координатама поетске свести, стави и у друкчије окружење. Онај *разбој неба*, који Павловић спомиње у вези са судбином Анице Савић Ребац, и онај – иронично прозван – *шелефонски именик мишова*, такође су одређења, или бар богато асоцијативне назнаке једне од авантура без којих би наша поетска реч, уосталом и укупна наша култура, биле далеко од савременог вида. Од поимања слободног лета имагинације.

Ма колико неговао поверење у реч, Миодраг Павловић извесну несагласност, или ако хоћете несавршеност овога света (п)осматра радосно и превасходно као столики изазов. Уосталом, није ли он далеке 1952. установио, резолутно, интимно, исто и неспокојно: *Нек иде како иде ја волим да слушам њијани брод*. »Божанска реч није никакав гарант за божанственост наших речи. У нашим речима се испољава наша слабост, пре свега осталог. Али наша слабост је наше свемирско богатство«. Тако Павловић итекако преферира овај, земни наш немир. »Ликабет, виши брег крај Акропола, је за богове, Акропол за људска велика дела, а испод Акропола, тек боравиште за људе«. Тако је Душан Матић, тумачећи своју мисао о томе да *човек не живи с истином, ни с лејшоном, он живи с друјима*, у једној епистоли, упућеној на моју адресу, такође сугерисао нашу пројекцију несавршености, нарушене геометрије света. Уосталом, један од најубудљивијих поетских дијалога у нас, објављујући сваки своје *Море*, такође су остварили Матић и Павловић.

Међутим, мање је познато како је Матић коментарисао кинеско путовање Миодрага Павловића. У постхумно објављеној Матићевој књизи *Коначна јесен* (1988) можемо прочитати и стихове, раније објављене и у *Књижевним новинама*:

У вези с ногама кинеских жена
И мог питања у вези с госпођом Мао
Седамдесет лета нисам ништа знао
Сем оне моје усмене дечје
С пролећа 1912
Кад сам чуо све док нисам чуо
Да за Кину дописни члан САНУ
Мија
Путује за Кину
Испричао сам му своју кинеску причу

О ногама кинеских жена
 И већ сам добио већ је стигла дописница красна
 С девет златних змајева Минга
 И с децом малом
 У парку по трави што се играју
 По групама све по девет
 Као да неку причу о девет змајева сновијају
 И у карти отвореној пише
 Да старе Кинескиње изгледа ипак
 Неку малу муку с ногама имају
 И чудно некако лако гегају
 А мислим да ли деца мала
 Данас у Кини
 Знају за змајеве на Јастрепцу.

Матића је и иначе судбина госпође Мао-Це-Тунг узбуђивала веома. Но, далеко више ослобађање од зле коби, обичаја, законитости најзад, сасвим револуционарно; чак је и чињеницу *да жене немају више сјојала сабијена у мале калује и зајим у шесне црпеле* посматрао и као (можда) *смисао чийаве једне револуције*. Е, сад, међутим, ти змајеви на Јастрепцу, у интерпретацији и у сугестивној пројекцији лектире народне песме о царици Милице, Павловићевој дакако, имају, наравно, светски, планетарни вид и привид. »Змајевима се у нашој традицији називају јунаци; то остаје тако до XIX века. Но Змај од Јастрепца се појављује изнад планине Јастребац у таквој светлости као да је небеско тело, што он првобитно и јесте: најсветлије ноћно небеско тело – Месец. Кад улази у ложницу царице Милице, он скида своју змајевску одору да би легао с парицом на одар. У спаваћој соби догађа се нешто обратном од епифаније: змај показује људску страну своје природе која ће изазвати и људску потребу за осветом... Месечева компонента у Змају од Јастрепца изворно је сигурно важна«. Показало се поново: са литературом Павловићевом намах сте у средишту великих и утицајних диспута. Расправе трају, дијалог је свемоћан, а кнез Лазар итекако је, у Мијином осветљењу, близак Шекспировом јунаку. *Свежањ зајонешки* увек доноси, али и танано расцлиће овај Павловић. Његова песничка и есејска радозналост рачуна са новом расветом, седиментима искуственог, стеченим, једнако као и урођеним.

И тако се, онда, заумно и заветно, змајеви са Јастрепца хватају у оно кинеско коло, епистоле постају прворазредно сведочанство литературе овог (не)времена, нараштаји укидају, бар за трен, своја ограничења, и све се појављује налик на откровање само. Препознавајући друге, откривамо властити лик. Огледала наше спознаје, наших асоцијација, исто су идентификована са свежњем оних превасходних, *најнајнијих* загонетки без којих нас није, никако и нигде.

Самосталност песме је јединствена. Но, свакад, и неухватљива, неподложна параметрима приземне свести, ограничењима, зиду напокон.

СВЕТ ПУН ГРДЊЕ

Можда никада ни један наш модерни песник није, реверзибилно и богато нијансирано, доживљај властитог духовног завичаја изнео као откровење сопственог гласа и заветне оне наше баштине, као Миодраг Павловић. Његови »светли и тамни празници« откривали су и њему, али и толиким путницима и намерницима, пучину прапочетка којих је он сагледавао и доживљавао учесно и еротично усред Балкана. Он је одиста, *лушао по својој људској грдњи*, и од тог луталачког синдрома, свеједно да ли у Кремони, усред Београда или на једном далеком рту копна, усред велике воде, бележио осцилације сна и нових буђења. Као прву и потоњу постају оног свевидећег, трећег ока духовности, узнесености, полета.

Као она огледала у песми Растка Петровића, о којима је певао надахнуто и суптилно, златници Павловићеве окретне али и усредсређене пажње, својим сјајем али и својим звуком, од најплеменитијих у мом језику, најављују предео непосредних трептаја, загонетно и неумитно.

У нас је само Миодраг Павловић остварио магичну српску лирску расподију, без обала и без устегања, као поглед који има шта да види, и који се не либи да то (пре)именује, огласи, издвоји. Као сопственост која је раскошна, отворена, дијалoшка.

Значајно је утврдити да је Павловић до богате интарзије свог сад већ итекао култног опуса дошао и управо најављујући, а потом и остварујући *дијалоге*. Са самим собом, једнако када и с оном другом обалом, туђим звуком, непознатом крајином.

Огромно сугеришући, Миодраг Павловић је остварио литерарно наш урбани идиом далеко пре него што се појавио наш мегалополис. Беседу је рано прецртао за рачун усрдног слушања и саптавања, а одговоре своје толико скупоцене, и не једино тек путописне одговоре, танано је неговао као успомену на свлак. На змијске кошуљице нашег трајања, раста, адолесценције, ако хоћете.

Павловићева упозорења су, и у том говорном нашем катаракту, нашој неодређености и нашој немушлости, пример високо однегован, узнемирене бриге за доживљај. Исти онај доживљај који спомиње, у последњој реченици свог огледа о Душану Матићу из 1978. године, када напомиње како тај и такав доживљај *в р е д и* живети.

Миодраг Павловић је нашој уклетој, заптиваној и провинцијалној фрази супротставио разуђену, нову, изненађујуће, чак заслепљујуће продорну и вибрантну реч. И као што је толиким нашим песмама, из старине или из закутака заборављања, оне једине нам постојбине, изналазио *нов почесак и бољи крај*, тако је нашу пословичну тобоже *крилашу реч* препознавао у такозваним апоетичностима, уобичајено напорним али невидљивим у читанкама наших патетичних стараца.

Јер као што наши свакојаки догматичари никако нису марили за хумор, али ни за дијалог, себелубиво загледили у свој властити пупак, као Буда, тако ни Павловићеве лирски савременици светлих тенора, огрезли у старинску фразу пригодности и усукане, плачљиве меланхоли-

је, нису волели раздешеност, ту прескупу отвореност његових поенти, његовог вишегласја, његове расподичности, најзад.

Свеколико присуство Миодрага Павловића у нашој књижевности и култури, својерсна је антологија једног богатог сазнајног и стваралачког трептаја у нашој миопији, у нашој полурасвети, и у нашем очају.

Надмоћан над нашим сасвим усиљеним, још увек школничким интерпретацијама такозване књижевне баштине, али и слободан у дијалогској намери да нам познатоности представи и докаже у самосталним структурама истраживања, Миодраг Павловић је, може бити, једини наш савремени аутор који апсолутно без шавова пише своју укупну литературу, јер животну, јер радозналу, јер наговештену и омогућену бескрајем који је иза нас. И неизвесношћу, пре свега космичком, која је пред нама.

Само смо још, у овом веку који нам измиче, с Исидором Секулић имали прилику да читамо, и препознајемо, тако супериорно, песнички, вишезначно, као са Миодрагом Павловићем. Нашим највећим путником после Растка.

У јефитиним нашим књижевним мануфактурама где аутори – бајаги бирају *своје* критичаре, а критичари, на жалост, често обављају функцију секретарских безначајности, случај Миодрага Павловића је поново сасвим јединствен. Његови дијалози су свакад индикативни. Павловић разговара са хоризонтима, с обалама, са звонцима, с удаљеностима, са континентима, од којих су понеки налик на атлантиде наших изгубљених или напуштених могућности. Павловићев *избор по сродности*, и у критици и у песми, није предестиниран такозваном препознатљивошћу исте мелодије, стиха који је иницијалан, беспомоћан, озарен. »Идоли су на почетку једног периода културе компактни као прст, и мала кичма«. Све је постављено изокола, али ипак искошено у тим свакојаким нашим пресецима који нас потресају, и од којих немамо сна.

Павловић је показао као никад нико раније да су свакојаке наше разине условне, и да о песничком говору ваља судити дистинговано, друкчије, поново без предрасуда. И без оних претходних знакова нивелисања, опште мере, заборављених места.

И као што човек без *мијске димензије у себи не може да придаје новом мијску димензију*, нити може да говори о стваралаштву«, тако сад, и заувек, Миодраг Павловић, *наш највећи њесник међу интелектуалцима, и највећи умник међу њесницима*, остварује пред нашим очима, већ више од четири деценије, магични атлас једног језика, богатог знамењима и светлостима југа. Као Србиниовићева слика. Као сан. Као плима о(п)станка.

Павловић нимало случајно напомиње: »Само су осредњи песници остали увек приступачни, без обзира на свој идиом. Поезија се може заностити разним језичким нормама али се не може свести на њих односно решити у њиховим оквирима. Поезија није језик, него је стварање у језику...«

Маг наше модерне поезије, Миодраг Павловић је записао, чини се тако давно, два стиха у којима је извесна зебња оперважена завичајним комплексима скепсе, свевидећег оног, тако навловићевског поимања светлих и тамних наших празника, сада и увек.

Тамо где је сва наша нада
нико о нама ништа није чуо.

Свакако је Павловић и од оних виртуоза речи који је читав свој космос кроз истину пронео, заветно, усрдно, једноставно, генијално.

ФЕНИКС

У есеју *Модернишеј и космополиитизам џесничке културе*, посвећеном Тодору Манојловићу, Миодраг Павловић је, у првој реченици, показао како је наш култни џесник *ведрине* »одмах показао да је нови књижевни правац, иако наизглед ослобођен свих стега и свих обавеза према претходницима, нешто у шта се мора бити посвећен«. Модернизам је, и за Манојловића и за Павловића, био и остао *једно ојредељење у оквиру свейске културе*. Тај исти модернизам је, по Павловићу, нарочито у прошлом, карактеристичном стилском раздобљу, личио на *јоеишку личној експеса, на derèglement (обесјрављивање) џесничке форме, извођење језичких иџара ван ојрађених манежа*. Превасходно, *смисао за симболе* био је код наших раних модерниста изразит. Павловић је, са многобројним разлозима, потегао за песмом *Феникс* Тодора Манојловића, написаном 1916, објављеном 1917. године, дакле једном од најранијих његових песама написаних на српском језику. »Манојловићев *Феникс* је старији брат Бодлеровог *Албајроса*, истовремено и његов потомак и настављач. Лебде обе птице као симболи душе или као божански весници још од времена првих високих култура, оних које су знале за уметности, дакле и стварале их. Птица феникс која сагорева траје у источносредоземним митологијама од њихових незапамћених почетака, она је једна од основних симбола алхемијске традиције, као што је срећемо и у фолклору, словенском на пример, под именом »жар-птице«. Но ето птице феникса и у кинеској митској традицији, у свим њеним слојевима, религиозним и уметничким. Док је *Албајрос* Бодлеров, као и тужни албатроси у Коулридовој поеми *Сјихови о сјаром морнару* симбол трагичне судбине песника или човека од маште, Манојловићев *Феникс* је весник самообнављања и стваралачке победе, односно неуништљивости оног што стваралачки нагон уобличи«. Тако је Павловић Манојловића, апартног сапутника и песника без сенке нашег модернизма,¹⁾ препознавао у тренуцима обнове, новог спајања, мирног и усрдног медитеранског духа.

¹⁾ Свакако је вредан нарочите пажње и исказ Миодрага Павловића, у *Речи поводом иримања награде »Тодор Манојловић«* која му је, у Зрењанину, 27. 9. 1994, уручена за *модерни уметнички сензибилитет*. Та *Реч* далеко превазилази пригодна ограничења, и јавља се као сажети, безмало есенцијални оглед о Тодору Манојловићу:

»Захваљујем вам на награди која носи име Тодор Манојловић по песнику есејисти и драмском писцу из нашег града. Мило ми је што сам у прилици да учествујем у сећању на овог песника и племенитог, професионог човека. И лично сам са њим разговарао овде где је Тодор Манојловић био рођен, послан у живот, склоњен од живота, и сачуван, сахрањен. Из времена када сам читао његову поезију понео сам утисак заиста посебног сензибилитета. Био је то модеран сензибилитет, проходан за разне врсте утисака, жељан сазнавања и спознавања. На основном меланхоличном тону његових расположења ређали су се ватромети или свите естетских визија, привађења или успомена. Да парафразирам назив једне његове драме, Манојловић је био песник *центрифугалној сензибилитету*. Са отвореношћу је трагао за естетиком модерних времена, пријатељевао широм Европе са својом сабраћом, дао је нове импулсе нашој поезији у првим деценијама овога века. Његова поезија је била ношена замахом бизарних и распалујућих слика, као што је била и обуздавана потребом да говори прецизним, готово прозним песничким језиком. Ипак Тодор Манојловић остаје главни центрифугални играч првог таласа наше модерне поезије, оно што смо такође сви ми понекад или дуже времена заједно са њим били«.

У значајним размерама, управо је српско песништво са Миодрагом Павловићем, као фениксом, остварило свој толико пута нарушаван континуитет. Свој статус, свој стас. Тако се овај Манојловићев *шајан-сивени Васкрсник* наједном јавио као властити одраз у огледалу смутних и изгужваних наших времена, наших успомена, наше интимне расвете. Феникс је препознат, присутан, неиздвојен.

СЛОБОДА КАО ПОРЕДИТИ

Већ нужно, ништа не може бити прећутано.

У време када је наш извикани, проминентни модерни песник писао песмице о самоуправљању и о радници која ставља цвет на гроб Растка Петровића, одговорио ми је Мија, деликатан и уман, на питање које сам, ипак, поставио, и које ћу сад прећутати: *Није сјрашино што људи, ја и шајан-сивени, ишшу те песме, Неудно је што се сматра особином доброј онашања да онда и ми, свакојаки, почнемо да ишшемо сличне сивихове.*

Наша модерна поетика у педесетим годинама наишла је са књигом која у наслову има наизглед индиферентан број: *87 песама*. И како је ишло ово време и како су се, тако дифузно и мање више несрећно развијали стегови нашег, или боље: наших колективних заноса, тај тихи, издвојени типик песништва Миодрага Павловића освајао је самотнике, умнике, путнике, избеглице, апатриде свих врста. И у Мијином родном граду у коме је такође тамна ноћ. Или боље, матићевски казано: *будна ноћ*. Свакад и над његовим песничким завичајем који је исцелитељски, у последњи час, препознао свог мага, слободу, али као пркос, истину али као занос промишљености, имагинације, новог хоризонта.

Нови Сад, септембар 1994.